

Burgemeester Patrick Janssens wil nog eens wat

André Mommen

De gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012 werpen al geruime tijd hun slagschaduw vooruit. Hoe kan het ook anders? Overall worden al de coalities gesmeed of ontbonden. De zittende of toekomstige burgemeesters lopen zich bij voorbaat warm in de hoop hun populariteit op te krikken. Ze roepen allemaal om het hardst dat de lokale politiek heel dicht bij de burger staat en dat vooral lokale problemen richtinggevend horen te zijn. Wie gelooft dat nog? De landelijke politiek laat zich nooit op een afstand fietsen. Wie als landelijk politicus vaste voet onder de electorale voeten wil krijgen, die bouwt zich immers best een lokale machtsbasis uit, liefst omgord met een burgemeesterssjerp.

In Vlaanderens grootste stad, nl. Antwerpen, is dat al nooit anders geweest. Ook niet onder de huidige SP.A-burgemeester Patrick Janssens.

Janssens wil herkozen worden. Daarom legt hij nu zijn palmares met prestaties aan de kiezer voor. Dat is al in de vorige zomer gebeurt. Erg vroeg? Ja, want de alomtegenwoordige Bart De Wever zou zijn geodoodverfde uitdager van rechts zijn nu het Vlaams Belang in de populariteitspolls in een vrije val verkeert en de andere partijen (CD&V en Open VLD) er maar weinig van bakken. Ook Groen! niet. Kan Freya Piryns soms uitleggen of haar relatie met Willem-Frederik Schiltz (Open VLD) alleen maar zuiver sentimenteel is? Maar daardoor heeft Janssens natuurlijk nog geen gewonnen spel.

Janssens heeft immers iets uit te leggen. Want hij moet zijn blazoën oppoetsen. Wat wil hij nu precies met Antwerpen als leefbare stad? Dat is strategisch nog altijd niet goed uit de verf gekomen. Zeker niet door de affaire rond de Lange Wapper. Patrick

Janssens wil blijkbaar vooral laten zien dat hij (spier)ballen heeft. Men kan er heel wat kanttekeningen bij maken, maar uiteindelijk laat Janssens een nogal ongemakkelijke visie op mens en maatschappij zien.

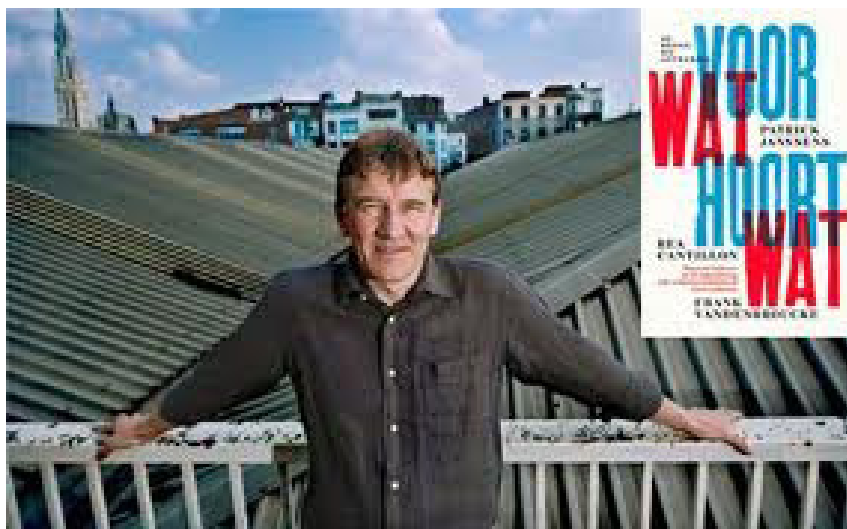
Janssens heeft het daarom nuttig geoordeeld om vooral zijn sociaal beleid voor de stad in een breder perspectief te plaatsen: hoe de welvaartsstaat, gezien de grootste lokale problematiek waarmee Antwerpen worstelt, een rol laten spelen in het leefbaar maken van de multiculturele samenleving. Een boek (*Voor wat hoort wat*) hierover kan dan een bouwsteen leveren om de critici van repliek te dienen, c.q. de mond te snoeren. En ook om eventuele uitdager De Wever intellectueel in de wind te zetten. Maar is Janssens ook in zijn opdracht geslaagd? En heeft hij zijn geschonden geloofwaardigheid hierdoor wat kunnen bijwerken? Daaraan mag men twijfelen.

Ten eerste klinkt de titel van het boek nogal vermanend en zelfs dreigend. *Voor wat hoort wat*, dat verwijst immers ook naar strafoplegging. Wie niet horen wil die moet voelen! Voor een politicus die de gunst van

de twijfelende burgers wil winnen, is dat alvast geen gelukkige openingszet.

Ten tweede is Janssens er blijkbaar zelf niet van overtuigd dat hij zijn dreigement zelf intellectueel kan onderbouwen en heeft hij daarom geleerdere lieden te hulp moeten roepen. Samen staan we sterker, moet hij hebben gedacht. Voor een burgemeester die verantwoording van zijn beleid wil afleggen, is dat op zijn zachts gezegd erg zwakjes. Want uiteindelijk is de bijdrage van Janssens aan het boek eigenlijk nogal magertjes. Het gaat hier om het optekenen van beleidsmaatregelen waarvan niet altijd duidelijk is wat de concrete resultaten ervan zijn geweest. Een oefening die de burgemeester alleen kon maken mits de actieve hulp van een aantal ambtenaren en medewerkers.

Om zijn boek wat meer body te geven, heeft Janssens beroep gedaan op zijn partijgenoot Frank Vandenbroucke en ook op Bea Cantillon (CD&V). Vandenbroucke vertelt in zijn bijdrage eens te meer dat “wederkerigheid” noodzakelijk is om de grondslag van de welvaartsstaat niet

teloor te laten gaan. Bea Cantillon, die op de linkervleugel van de CD&V opereert, heeft het in een afsluitend hoofdstuk vooral over de architectuur van de huidige welvaartsstaat en de principes die eraan ten grondslag liggen. Dat Cantillon aan dit boek meewerkte, komt doordat Janssens en Cantillon elkaar kennen van vroeger, toen Janssens nog op het Centrum voor Sociaal Beleid te Antwerpen werkte. Beiden zijn trouwens leerlingen van Herman Deleeck. En ook Frank Vandenbroucke was al voordat hij van de politiek afscheid nam, ook al aan de Universiteit van Antwerpen bij Cantillon actief geworden.

Uit het boek blijkt overduidelijk dat Vandenbroucke en Janssens elkaar ideologisch vasthouden. Het zou ook niet anders kunnen. Vandenbroucke is de huisideoloog van de *actieve welvaartsstaat* die ervan uitgaat dat mensen aan werk helpen beter is dan aan een uitkering. Daarvoor moet de overheid zich dan ook actief inzetten. Werklozen horen daarom te worden geactiveerd. Dat gaat dan met behulp van de moraliserende kreet dat “voor wat” (uitkering) ook een “tegenprestatie” mag worden verwacht: bereidheid tot werken en zich klaarmaken voor een job. Die wederkerigheid zou hard nodig zijn om de solidariteit tussen de werkenden en de niet meer werkenden in stand te houden. De sociale zekerheid vergt immers dat niemand zo maar van het systeem mag profiteren. Morele dwang is daarom gewenst. Iedereen moet doordrongen worden van de noodzaak dat de weldaden van het sociale vangnet enkel mogelijk zijn door de medewerking van iedereen, ook wie denkt dat sociale vangnet niet nodig te hebben. Vandenbroucke heeft er nu voor gepast om het beeld van de “trampoline” te gebruiken. Maar de teneur van het verhaal is nog dezelfde als tien jaar geleden.

Toch is er een lichte verschuiving in Vandenbrouckes discours merkbaar. Hij gaat nu dieper in op de diverse sociale risico's die mensen in hun leven lopen en hoe men daarmee als overheid zou moeten omgaan. De sociale zekerheid is immers ook een instrument om de mensen die ooit een ongeluk hadden of een verkeerde beslissing in het leven hadden genomen, aan een vervangingsinkomen te helpen. Er zijn eveneens mensen die verkeerde keuzes maken, bijvoorbeeld door zonder diploma de school

te verlaten. Ze zijn daardoor slachtoffer van zichzelf geworden. Maar moet men het dan laten bij het verwijt van eigen schuld, dikke bult? Neen! De overheid moet er daarom voor zorgen dat dit soort verkeerde beslissingen niet of nauwelijks (kunnen) worden genomen of de gevolgen ervan minimaliseren. En wie toch over boord slaat, die moet daarna worden opgevest en op een traject worden geplaatst dat wél leidt naar een diploma of een vaardigheid. Kortom, hier is dat een plaats op de arbeidsmarkt.

Uiteindelijk komt Vandenbroucke dan weer uit bij zijn bekend activeringsmodel. Uiteraard horen daar scholing, training, trajectbegeleiding en ook kinderopvang bij. De voorwaarden om betaald werk te kunnen aanvaarden moeten dus vervuld zijn. Het doel moet zijn dat ook betaald werk wordt aangeboden. Ook hierin moet de overheid door het scheppen van voldoende randvoorwaarden actief optreden. Maar in tegenstelling tot hetgeen men zou verwachten, praat Vandenbroucke uiteraard niet over het scheppen van banen bij de overheid of in de staatssectoren. Vandenbroucke heeft alleen de laaggeschoolde werkzoekenden op het oog die hij wil klaarstomen voor de arbeidsmarkt.

U voelt het al aan: activering is allermist een vrijblijvende activiteit. Er is ook een stok achter de deur. Want elk redelijk aanbod moet men als werkloze en leefloontrekker accepteren. Het herintreden van vrouwen kan hierdoor ook massaal worden bevorderd. Dat is goed voor het instandhouden van de welvaartsstaat, want hierdoor zal de participatiegraad toenemen. Ook bepaald niet nieuw is de idee dat de overheid via vooral de “dienstencheques” zwaar gesubsidieerde banen voor vooral laaggeschoolden aanbiedt. Aldus worden vooral laaggeschoolde werklozen en leefloontrekkers dienstbaar gemaakt aan de

middenklasse die op zoek is naar persoonlijke dienstverlening (vooral schoonmaak) en worden de zwartwerkers in deze sector verdreven. Tel uit je winst. Met enig sociaalvoelend beleid heeft dat uiteraard niets meer te maken, alleen maar met “responsabilisering” via de befaamde logica van “voor wat hoort wat”. Veel kritiek van links concentreert zich dan ook op deze nieuw uitgevonden vorm van loonslavernij waarbij de kansarme sukkelaars met overheidssubsidie via dienstencheques het toilet van de veelverdieners uit de middenklasse schoonmaken.

De kritiek kan nog dieper gaan. Want sinds wanneer is het de taak van de sociaaldemocratie om de welvaartsstaat tot een pomphuis om te vormen? Heeft dat wel allemaal iets te maken met het veelgehoorde discours over sociale integratie door betaald werk? Eigenlijk niet. Het gaat er alleen maar om dat in het neoliberale tijdperk, waaraan de Vlaamse sociaaldemocratie met hart en ziel heeft meegewerkt, het discours van “voor wat hoort wat” niets anders is dan een ideologische vertaling van de tweedeling die zich in onze maatschappij reeds heeft voltrokken en waarbij de middenklasse in realiteit de solidariteit met de onderklasse ideologisch heeft doorgeknipt. De oplossing zat dan in het scheppen van een gesubsidieerd leger van huismeiden en -knechten die persoonlijke diensten verlenen aan die middenklasse van beter verdienende tweeverdieners.

Dit model van huisslavernij dat in België en vooral in Vlaanderen vorm heeft gekregen, wijkt duidelijk af van het Zweedse model dat heel wat gezinstaken door middel van kinderopvang en ouderschapsverlof in overheidshanden heeft gebracht, waardoor “echte” banen zijn geschapen. Ordelijk en overzichtelijk, dat wel. Want laten we wel wezen: wie in de sector van de

dienstencheques zit, die ziet alleen zwarte sneeuw voor de rest van zijn of haar leven. Het krasse is nu dat zowel Vandenbroucke als Janssens staan te glunderen bij dat model van hun actieve welvaartsstaat. Ook al klinkt er nu bij Vandenbroucke soms enige twijfel door. Zweden ligt nu ook weer niet aan de andere kant van de wereld. Allicht daarom is Vandenbroucke na zijn afscheid uit de actieve politiek weer aan de studie getogen. We zullen nog van hem horen.

Hoe is het in deze nu zo ver kunnen komen? Welnu, hier is tot op heden nog geen onderzoek naar gebeurd. De kleine politicologie in Vlaanderen heeft wel andere verschijnselen te becommentariëren dan dit. Maar toch is zeker dat de democratisering van het (hoger) onderwijs en de emancipatie van de (hogeropgeleide) vrouw nieuwe “behoeften” hebben geschapen waaraan de “markt” onvoldoende kon beantwoorden. Dat geldt niet alleen voor kinderopvang, maar ook voor de sfeer van de persoonlijke dienstverlening. Welnu, de SP.A is met Vandenbroucke ooit in dat “gat” gesprongen door op grootschalige manier de werklozen te willen “activeren”. *Employability* bevorderen, heette dat al in het Groot-Brittannië van Tony Blair. De “dienstencheques” konden dan een uitkomst bieden. De SP.A hoopte zo ook twee vliegen in één klap te vangen: de werklozen massaal aan het werk helpen én de klasse van tweeverdieners van goedkoop huispersoneel te voorzien. En om het comfort van die groep van tweeverdieners was het vooral te doen. Want zij vormen de nieuwe doelgroep van de SP.A die inmiddels afscheid van de krimpende groep van fabrieksarbeiders heeft genomen. Als inderdaad eenderde van de bevolking een hogere opleiding heeft genoten, dan zou het onverstandig zijn om die niet in de watten te leggen. Meteen werd dan ook “afschied van de arbeidersklasse” genomen.

Met de actieve welvaartsstaat alleen kun je het als burgemeester natuurlijk niet maken, moet Patrick Janssens hebben gedacht. De kiezers zeuren immers vooral over hetgeen ze in hun straat of wijk dwarszit. Daar op straat alles op orde houden, dat is daarom een kerntaak van elk gemeentebestuur. Patrick Janssens verplaatst daarom het functioneren van de actieve welvaartsstaat liefst graag naar de samenleving in zijn stad. Als je mensen aan het werk zet, dan trappen ze

geen rotzooi op straat en gaan ze zich wat verantwoordelijker gedragen. Kortom, ze zijn dan geïntegreerd. Dus dat is de kern van het beleid dat Janssens wil verdedigen.

In de bijdrage in zijn boek ontpopt Janssens zich graag als een potig haantje, want 't Stad is van iedereen en dat wil hij zo handhaven. Hij zwaait daarom met de karwats. Wie niet horen wil, moet voelen. Wie moedwillig vervuilt, die zal hard worden aangepakt. Hardrijders worden beboet. En wie bij het OCMW aanklopt, die mag zich meteen klaarmaken voor werk. Desnoods als koffieschenker. Ook bij de gemeentelijke diensten. Ja, en waar is de tijd dat Mathilde Schroyens zich de koffie liet serveren door haar legioen “koffiemadammen”? Nee, voor nostalgie heeft Janssens geen tijd. De stad is reeds lang geen werkverschaffer meer voor madammen gerekruteerd onder de eigen partijgenoten. De stad zet in op trajecten om de allochtone leefloners zo spoedig mogelijk aan een dweil te helpen.

Janssens is er trots op dat door zijn aanpak successen zijn geboekt. Men stroomt nu vlot door naar een échte baan in de marktsector. Hij geeft bijvoorbeeld het ontroerende voorbeeld van een niet bij name genoemde Turkse mevrouw die eerst als poetsvrouw in een stedelijke school aan de slag was en die na wat lessen Nederlands en een *sollicitatietraining* (!) uiteindelijk voltijds bij Delhaize aan de slag kon. Als wat? Mysterie. We mogen aannemen dat die Turkse mevrouw ook echt bestaat en niet met haar naam in de krant wilde komen, laat staan in het boek van Janssens. Maar het probleem is intussen wel dat Janssens in zijn boek veelal verzuimt om met hard statistisch materiaal de effecten van zijn weldadigheidsbeleid te onderbouwen.

Veel is wél duidelijk. De toevloed van niet-westerse migranten heeft het Antwerpse OCMW overrompeld. In 2009 was liefst 60 procent van de steungerechtigden van vreemde nationaliteit. Hoe die aan het werk krijgen? Janssens strooit hier met een aantal ingrepen waarvan men zich mag afvragen of ze wel zoden aan de dijk zetten. De inburgeringsplicht wordt hij hem dan een instrument om migranten aan een baan te kunnen helpen. Wie de taal spreekt, die kan ook meedoen. Inburgering is dus geen straf, maar een kans! Zich achter een

groepsidentiteit verbergen mag geen excuus meer zijn om verantwoordelijkheden te ontlopen. Echter, Janssens moet wél erkennen: op het vlak van de taalbeheersing zijn de resultaten nog altijd niet bijzonder schitterend. Ook al schuift men de inburgeraars een “inspanningsverbintenis” onder de neus, toch kan men van een analfabeet bezwaarlijk verlangen dat die in een vloek en een zucht een verbale kameleon in het Nederlands wordt. Of denkt Janssens soms van wel?

Dat alles brengt Janssens op het verhaal dat de leerplicht ook door allochtonen moet worden gerespecteerd. Spijbelaars moeten, omwille van de bekende redenen, fors worden aangepakt. Ja, ook hier geldt het adagium van “voor wat hoort wat”. Onderwijskansen moet men grijpen. Daar hoort tevens een spijbelaanpak bij waarbij spijbelambtenaren, jeugdpolitie, gezins- en jeugdcriminologen, jeugdcoaches, wijkwerkers ... op pad worden gestuurd. En de resultaten van dat alles? Hier volgen wat cijfers. In het secundair onderwijs spijbelt 14 procent van de Antwerpse scholieren meer dan 10 dagen. Dat percentage moet men afzetten tegen slechts 4 procent spijbelaars in het ASO en 26 procent spijbelaars in het beroepsonderwijs en 56 procent spijbelaars in het deeltijds beroepsonderwijs. Het kan zijn dat vooral allochtone leerlingen spijbelen, maar dat blijkt niet uit het verhaal van Janssens. En hoe zit het dan met de discriminatie op de arbeidsmarkt? Bij Janssens is dat blijkbaar geen factor, want dat onderdeel blijft onvermeld. Ja, voor wat hoort soms ook niets.

Ook op het vlak van de sociale huisvesting zegt Janssens te scoren. Antwerpen telt relatief veel sociale huurwoningen. Waarbij soms samenlevingsproblemen optreden. Ook hier moeten boetes samen met politie-optreden resultaten opleveren. Kortom, dit is het domein van de ordehandhaving en de harde regelgeving bij uitstek. Of hier dan successen zijn geboekt, laat Janssens in het midden.

Ten slotte laat dit hele verhaal van Janssens na lezing een bijzonder wrange smaak na. Janssens wil blijkbaar vooral laten zien dat hij (spier)ballen heeft. Men kan er heel wat kanttekeningen bij maken, maar uiteindelijk laat Janssens een nogal ongemakkelijke visie op mens en maatschappij

zien. Voorts mag men zich afvragen wat er hier nog “socialistisch” aan is. Enige vorm van maatschappijkritiek is totaal afwezig. Tenzij dat hij de maatschappelijke probleemvelden inperkt tot de problemen die de allochtone leefloontrekkers zijn stad bezorgen.

Het boek is alleen nog maar interessant door de bijdrage die Bea Cantillon eraan heeft geleverd. In een goed beredeneerd verhaal geeft ze niet alleen het ontstaan van de naoorlogse welvaartsstaten in Europa aan, maar ook de onderlinge verschillen ertussen. Ze zegt dat de Belgische welvaartsstaat vanaf het begin vooral gedragen en uitgevoerd werd door de sociale organisaties. En ook geeft ze aan dat de Belgische sociale zekerheid nooit een gesloten systeem is geweest. Nieuwkomers vielen er al gauw onder, zelfs al was het systeem gebaseerd op de (verplichte) sociale verzekering. Het systeem was ook in sterke mate universeel. Echter, hierdoor ontstonden tevens *mattheüseffecten*, waarbij de hogere sociale klassen in grotere mate van bepaalde diensten konden genieten (onderwijs, cultuur, gezondheidszorg, kinderopvang).

En de wederkerigheid in dat alles? Cantillon merkt in dit verband op dat wederkerigheid zeker niet mag betekenen dat die vooral van de zwaksten in de samenleving mag worden verlangd. Als men vooral de leefloontrekkers hard aanpakt, dan treft men “uitsluitend de laagste regionen van het eerste inkomensdecil” (blz. 141). Cantillon looft eveneens de universaliteit, ook al is die duur en maatschappelijk kwetsbaar, maar ze is wél doelmatig. “Een

instrument als de maximumfactuur in de gezondheidszorg is daarbij een goed voorbeeld van hoe universaliteit en selectiviteit krachtig verenigd kunnen worden in één systeem.” (blz. 143)

Cantillon gaat in ruimere zin in op een aantal problemen van de welvaartsstaat. Al geruime tijd verkeert die in crisis. Heel wat fundamentele doelstellingen worden immers niet meer bereikt. Te veel mensen leven nog in armoede doordat de koopkracht van de uitkeringen in vergelijking met de meeste andere inkomensgroepen achteruit is gehold. Een aantal categorieën wordt niet of nauwelijks bereikt. Er zijn probleemwijken ontstaan waar de armoede zich concentreert. De migratie heeft het aantal steuntrekkers doen toenemen. De jobgroei ging veelal aan de meest kwetsbare groepen voorbij. Sociale risico’s zijn zeer ongelijkmatig over de bevolking verspreid en onvoldoende afgedekt. In België is het discours verschoven van verdelen & hervreiden naar verbinden & activeren. Wat moet men dan doen? Cantillon wijst op preventie in plaats van symptoombestrijding, op ontwikkelen van diensten in plaats van transfers, op nadruk op activering en investering in talenten, minder op “beschermen”. “De keerzijde van deze gedaantewisseling is echter dat voor diegenen die moeilijk te ‘activeren’ zijn, voor hen die zwaar gekwetst zijn door het leven, voor hen die pech hebben gehad, voor hen die minder mogelijkheden hebben, de sociale zekerheid minder genereus, minder beschermend, minder sociaal en minder zeker is geworden.” (blz. 152)

Dit boek laat een aantal vragen liggen. Ze draaien allemaal rond de optie van de SP.A voor een “actieve welvaartsstaat” die uiteindelijk de onderklasse tot kop van jut heeft gemaakt. De “actieve welvaartsstaat” wordt veel te veel als een panacee voor de redding van de sociale zekerheid in beeld gebracht. De geestelijke vader ervan, Anthony Giddens, heeft immers al toegegeven dat zijn theorie dat door alle mensen aan het werk te zetten, de sociale zekerheid eigenlijk geen bestaansreden meer zou hebben, achteraf fout is geweest.

Of moeten we het zó zien? Janssens kan blijkbaar, gezien de grootstedelijke problematiek waarmee hij worstelt, zijn machtsbasis in Antwerpen alleen maar

veiligstellen door de ideologie van de “actieve welvaartsstaat” beleidsmatig te vertalen in een *lik-op-stuk-beleid*. Daarom wil hij iedereen op zijn en haar plichten wijzen en vooral straatschenders aanpakken en leefloners aan het werk zetten, desnoods door ze de straat te laten vegen. Dat alles heeft uiteindelijk maar weinig te maken met de welvaartsstaat zelf, maar veel meer met het organiseren van politionele structuren, waarbij welzijnswerk, onderwijs, politie en gerecht de handen in elkaar slaan om de onderklasse in een dwangbuis te stoppen. Lik op stuk? Ja, ook en vooral om de rechtse oppositie te imponeren.

Rest dan de vraag of Janssens door het minder fraaie gezicht van de belaagde sociaal-democratie te tonen ook zijn sjerp zal weten te behouden. Want Janssens zal er uiteindelijk niet aan ontkomen om ook eens wat te vertellen over zijn mobiliteitsbeleid dat in zijn boek schittert door afwezigheid. Geen Lange Wapper, geen fijnstof en geen tunnels in zijn boek. Mobiliteit hoort dus niet bij zijn “voor wat hoort wat”. Deze ommissie is jammer voor een burgemeester die zo nadrukkelijk in beeld wil zijn. Maar uiteindelijk zal het toch de oppositie moeten zijn die hem uit zijn tent moet lokken. En dat zal niet gemakkelijk zijn. Janssens heeft er bijvoorbeeld voor gepast om in zijn boek ook maar op één kritiek te antwoorden. Voor hem bestaan de critici niet. Voorts doet hij alsof zijn beleid het werk is van hem alleen. Ook dat is een merkwaardige vertekening van de werkelijkheid.

Patrick Janssens, *Voor wat hoort wat. Naar een nieuw sociaal contract*. Met bijdragen van Bea Cantillon en Frank Vandenbroucke, Antwerpen: De Bezige Bij, 2011, 175 blz, 19,95 euro.